

Szent István törvényei

(az Admonti kódex felhasználásával)

Prof. em. dr. Joó István

Nyugat-Magyarországi Egyetem Geoinformatikai Főiskolai Kara

Lapunk, a Geodézia és Kartográfia elsősorban a földügy sajátos területeinek szakmai-tudományos kérdéseit tárgyalja; beleértve szakterületünk új eszközeinek és eljárásainak bemutatását, az egyes állami programok végrehajtásának eredményeit (és gondjait). Ugyanakkor nem feledkezünk meg szűkebb szakterületünk múltbéli eseményeiről, eredményeiről sem.

A múlt, a magyar történelem bennünket is érintő kérdéseit tárgyalta már *Noéh Ferenc* lapunk 2004/6. számában. Ebben a szerző a középkori Magyarország birtokviszonyaival foglalkozott [5], és bemutatta *Anonymus* Gesta Hungarorum című kódexének részletét is. Ezt a tanulmányt valószínűleg sokan elolvasták. Így, annak ismeretében jobban megértettük a földtulajdon, a földhasználat sajátos szerepét és ebből eredően a mai ingatlan-nyilvántartás (és az annak alapját képező földmérés – térképezés) századokkal előbbi gyökereit.

A mostani összeállítás ennél is messzebb visz bennünket, hiszen a téma „Szent István törvényei”, amelyek a magyar történelem kritikus időszakában (X. század vége–XI. század eleje) születtek. Így arra számítunk, hogy annak szövege ugyancsak érdeklődésre tart számot. Ugyanakkor gondban is vagyunk, hiszen a földügyi szakigazgatás (földmérés – térképészet, ingatlan-nyilvántartás, földhasználat) területén tevékenykedő kollégákat elsősorban a földtulajdonnal és használattal kapcsolatos fejezetek érdekelnék. Ugyanakkor a törvény ennél szélesebb horizontú előírásokat tartalmaz. Így a szűkebb szakmai

érdeklődés határozott figyelembevétele az eredeti anyag csonkítását jelentené. Más szemszögből megközelítve a kérdést: feltételezzük, hogy olvasóinkat nem csupán a szűkebb szakmai vonatkozások érdeklik, hanem annak egyéb passzusai is. Ezt a problémát a magunk részéről úgy kívánjuk feloldani (méréskelni), hogy ebből az alkalomból csupán egy áttekintő képet adunk a X–XI. századi társadalmi viszonyokról, és – ennek megfelelően – bemutatjuk a törvény teljes anyagát (magyar nyelvű átírás). Aztán a későbbiekben sor kerülhet a szakterületünket közelebről érintő cikkelyek értelmezésére is.

István király korában a törvénykezés jelentősen különbözött a maitól. Akkor nem törvények (jogszabályok) voltak használatban, hanem a több nemzedék élete során kialakult *szokásjog*. A honfoglaló magyarok pedig nem csupán fizikai értelemben költöztek a Kárpát-medencébe, de magukkal hozták korábbi életformájukat, szokásaikat és ezek társadalmi szabályait is.

A magyar államalapítás folyamatának kiemelkedően fontos része volt *István* király uralkodásának időszaka. Ekkor ment végbe nem csupán a kereszténység felvétele, hanem a társadalmi és gazdasági élet szabályozása és annak írásos rögzítése is (törvények). A *Szent István* által bevezetett törvények írott anyagai (kódexek) sok hányattatáson mentek keresztül. Sok elkallódott, megsemmisült, a megmaradtak pedig más országba kerültek.

Szent István a kereszténység felvételével, továbbá a magyaroknak az európai kultúrközösség-

be való bekapcsolásával alapvetően új helyzetet teremtett. Ennek tartós fenntartásához azonban új intézményekre és új törvényekre is szükség volt. Így született meg *István* király két törvénykönyve.

1932-ben sikerült megszerezni egyrészt a XV. századi Thuróczy-kódexet, és a XVI. századi Ilosvay-kódexet, majd két évvel rá lehetett megvásárolni *István* király törvényeit tartalmazó legrégebb írásos anyagot, a XII. századból való Admonti kódexet. A fenti nemzeti kincsek ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában találhatóak. (Admont felsőausztriai település. Itt a Bencés kolostor gazdag könyvtárában *Wilhelm Wattenbach* tekintélyes német történettudós talált rá 1846-ban a pergamen lapokra.)

Ezt az anyagot adta ki 1988-ban a Helikon Kiadó [1]. De a kiadvány nem csupán a kódex eredeti lapjait tartalmazza (hasonmás kiadás), hanem a szöveg latin betűs átíratát és annak magyar nyelvű fordítását is.

A magunk részéről az [1–3] források felhasználásával szeretnénk bemutatni *István* király törvényeit.

A Helikon Kiadó [1] kiadványa emellett *Győrffy György* „*István király*” c. összeállításában [2] jól tömörített áttekintést ad az *István* király kori európai és magyarországi viszonyokról. (A továbbiakban bemutatjuk *Győrffy Gy.* tanulmányának első öt és fél oldalát. A tanulmány hátralévő mintegy 14 oldaláról pedig erős tömörítéssel magunk adunk tájékoztatást.)

Visszatérve a mostani összeállítás tulajdonképpeni témájához; *István* király törvénykönyvei keletkezésének idejével kapcsolatban az a valószínű, hogy az első könyv *István* uralkodása elején készült, a második könyv pedig a Vazul-féle összeesküvés után (1031/32). (A történelemből tudjuk, hogy a magyar királyság ellen fordult még *Koppány*, *Gyula* és *Ajtony*.)

Az első könyv egy előszóval kezdődik, majd 35 (XXXV) cikkelyben írja le a legfontosabbakat.

A második könyv már kiegészítő jellegű, illetőleg pontosításokat közöl. Itt az 1. cikkely a templomépítéssel foglalkozik és az ehhez tartozó kötelezettségekkel; a 2. cikkely pedig a tulajdonlással és örökléssel. A további cikkelyek a tulajdonjog megsértéssel, az erőszakos cselekményekkel, a törvény előtti renddel stb. foglalkoznak, és szankciókat írnak elő.

A törvények előkészítését természetesen nem maga a király végezte, hanem tanácsosai bevonásával és a királyi szenátus véleményét is

meghallgatva. De szerepe volt ezekben a „közös gyűlésnek” (commune concilium). Ez utóbbiakra meghatározott alkalmakkor került sor (például „fehérvári törvénynapok” augusztus 15-én).

A törvények írásba foglalása tisztségét az esztergomi érsek látta el (*Asztrik Anasztáz*). Ugyanakkor a második könyvet már más személy fogalmazta.

Sajátos dolog, hogy *Szt. István* törvénykönyvei nem terjedtek ki minden bűnre. Egyes esetekben az egyházi bíróság volt illetékes.

A bírói hatáskör tekintetében két elv érvényesült:

– a függőség szerinti (a király vagy a királyi udvarbíró ítélkezett a jobbágyurak, a nemzet és az egyház birtokvitáiban; a főméltóságok pedig a szolgálónépek felett);

– az ispán és megyei bírák pedig a saját népeik felett ítélkeztek.

István országában a fekete magyarok (székelyek), a szlovének és a kisebb közösségek (böszörmények, dunai bolgárok, fehér horvátok) saját szokásjoguk szerint élhettek.

Megállapítható, hogy *István* király törvényeinek legnagyobb jelentősége abban állt, hogy lehetővé tették a fejlettebb jogrend befogadását, megtartását; azaz az új viszonyok közötti társadalmi konszolidáció létrejöttét.

A IX–X. századi magyar társadalom állandó értékmérője a „tinó” (szarvasmarha) és a bizánci aranypénz volt.

István király törvényei szigorúak voltak („pl. szemet szemért, fogat fogért” elv), de ennek ellenére ezek humanusabbak voltak az akkori európai törvényeknél! Emellett a jobbiztonság magasabb szintű volt, mint másutt. Mindez ösztönözte a bevándorlást (lásd hospesek). A király törekedett a jó szomszédsági viszony kialakítására és megtartására is (lásd királyi házasságkötéseket).

Ennek a politikának eredményeként rendeződött Magyarország kapcsolata Bizánccal is. Így következhetett be a Jeruzsálembé vezető régi szárazföldi zarándokút megnyitása, amely egyúttal sikeres gazdasági intézkedés is volt (vám, kereskedelem, kapcsolat a keleti kultúrával)! Hiszen a legrövidebb út az egykori Pannónián keresztül vezetett.

Megjegyezzük, hogy a magyarok már a türkkazár birodalommal való kapcsolatuk során megismerték a keleti kultúrát; eltanulták például a rovásírást (lásd: székely rovásírást)! A zarándokút megnyitása egyúttal megnövelte a mai Székesfehérvár szerepét (mivel Esztergom ettől

távol esett), így Fehérvár királyi székhely lett, és bazilika, királyi kápolna stb. épült.

*István*t a törvények megalkotásánál elsősorban a vallás parancsa, az egyházi törvények betartása vezérelte és az, amit az akkori magyar társadalom jogosnak ítélt.

Természetesen a királyi tanácsban jelentős befolyása volt a tanácsadóknak; az egyház ügyeit illetően pedig a papság vezetőinek. Ez utóbbiból eredően az első törvénykönyv elején az egyes cikkelyek szinte közvetlenül utasítást adtak magának a királynak is!

Szent István törvényeiben jelentős külföldi (különösen német) hatás érvényesült. Megjegyezzük, hogy ugyanakkor érvényesült a *magyar szokásjog* is. Például a „*vérdíjrendszer*” és az „*ősi birtokjog*” egyes elemei. (Ilyenek a szomszédos népeknél ismeretlenek voltak.) Figyelemre méltó sajátosság az is, hogy *István* király törvényei nem fedték le a jogélet egészét. Például nem „kodifikálta” a régi szokásjogot, és különösen nem törekedett a pogány szokásjog helyett a nyugati törvények bevezetésére.

István törvényei nagyjából egyházi intézkedések voltak, továbbá karitatív törekvések. Ugyanakkor – a belső béke biztosítása céljából – ezek kiterjedtek a király személyére, vagyonára, a társadalmi rétegek jogviszonyaira.

A leírtak alapján *István* király törvényeinek összessége a királyi Magyarország törvénykönyvének nevezhető. Emellett azoknak egyes cikkelyei a királlyal közvetlen kapcsolatban nem lévő magyarokra is kiterjedtek; például a XXII. cikkely (személyes szabadságjog), továbbá a VI. cikkely (a birtokkal való szabad rendelkezés joga).

Figyelmet érdemel a törvények második könyve, amely minden magyarra vonatkozik. *István* törvényei kiterjedtek a szabad magyarok népeire és szolgáira (rabszolgáira) is!

A továbbiakban közreadjuk *Győrffy György* tanulmányának első részét, majd bemutatjuk *István* király törvényei első könyvének bevezetőjét (latinul és magyarul), majd pedig a törvények teljes szövegének magyar nyelvű fordítását, *Bartonic Emma* fordításában [3]).

ISTVÁN KIRÁLY (*Győrffy György*)

Ezer évvel ezelőtt a két császárság határain kívül maradt kelet- és észak-európai népek életében sorsdöntő változás következett be. Azok a népek, amelyeknek vezetői erős katonai kísérettel rendelkeztek: dánok, norvégok, svédek, oroszok, csehek, lengyelek és magyarok, közel egy időben államot szerveztek, és felvették a kereszténységet. Ez az Európa arculatát megváltoztató fordulat belső fejlődés és külső hatások eredménye volt. Csak olyan nép tudott tartós államot létrehozni, amely a gazdasági és társadalmi fejlődés bizonyos fokát elérte, és uralkodó rétege belső erőforrásokból tudta stabilizálni uralmát. Az uralom stabilizálására azonban a gazdasági előfeltételek nem voltak elegendők; az uralmat ideológiailag is stabilizálni kellett, s erre a középkori Európában a Volgáig a kereszténység, azon túl az iszlám mutatkozott a legalkalmasabbnak.

Közép-Kelet-Európában I. és III. *Ottó* megújított német–római birodalmának volt katalizátor szerepe e folyamatban. A birodalom terjeszkedésével szemben a határán lakó pogány népeknek egyetlen lehetőségük maradt a védekezésre: maguk is felvették a kereszténységet, és megkíséreltek egy olyanféle állami berendezkedést létrehozni, amilyen a frank birodalomban és utódállamaiban megvalósult.

Kiváltképpen egyezett három szomszédos nép történelmi útja. A csehek, lengyelek és magyarok nem csupán egy időben, hanem egészen hasonló módon léptek az államalapítás és egyházszerzés útjára: Csehországban a Prsemylidák, Lengyelországban a Piasztok, Magyarországon pedig Árpád utódai leverték a centralizálásnak ellenálló törzsfőket és nemzetségfőket, és elkobzott váraik felhasználásával egységes várszervezetet építettek ki. A fejedelmek szétszórt udvarházaik körül földműves és iparos szolgálonépek szervezetét építették ki. Róma támogatásával térítő püspökök jelentek meg, s az uralkodók többé-kevésbé önálló államszervezetet vívtak ki.

Amint Cseh- és Lengyelországban, Magyarországon sem egyetlen történelmi személyiség nevéhez fűződik az új rend bevezetése. Magyarországon a X. század közepétől mutatkoznak olyan jelek, amelyek arra vallanak, hogy az uralkodó maga és kísérete fenntartására nem volt a zsákmányoló hadjáratokra és az így kikényszerített adókra utalva. *Fajsz* idejében épült ki a szolgálonépek szervezete, és jött görög

püspök Magyarországra; e kezdeményt 955-ben a Lech-mezei csatavesztés elmosta, viszont a nyugati kalandozások abbahagyása siettette a belső fejlődést. Az új fejedelem, *Taksony*, a környező szláv országok távolsági kereskedelmébe bekapcsolódva vámokkal, valamint ezüst- és lóexporttal pótolta az elmaradt külföldi adót. A Bizánc elleni kalandozások 970-ben történt abbahagyásával pedig *Géza* fejedelem a katonai kíséretet szolgagazdaságokra telepítette. Miután követeket küldött *I. (Nagy) Ottó* császárhoz, nyugati püspököt kapott, és elindította a térítést Magyarországon. Hogy szabad kezet nyerjen uralma belső megszilárdításához, békét tartott a szomszédos fejedelmekkel, és azt a kor szokása szerint házasságokkal pecsételte meg. *Géza* fejedelem központosító törekvései teremtették meg *István* király államszervező munkájának előfeltételeit.

István király születése időpontjáról biztos adat nem maradt; a különféle krónikák a 967., a 969. és a 975. évet jelölik meg; biztosan csak annyit mondhatunk, hogy a 970-es években született.

Amint elérte a tizenöt éves kort, apja utódjává jelölte, majd 996-ban feleségül kérte számára *II. (Civakodó) bajor Henrik* herceg leányát, a buzgón vallásos *Gizellát*, aki utóbb, több mint négy évtizeden át állt férje oldalán.

Midőn *István* elfoglalta apja fejedelmi székét (997), először egyeduralmát kellett biztosítani, és apja véres centralizáló küzdelmeit kellett folytatnia. Pogány nagybátyja, *Koppány* a szeniorátusi trónöröklés jogán a trónt és a levirátus jogszokása szerint *Géza* fejedelem özvegyét Saroltot feleségül követte magának, és haddal támadt az özvegy fejedelemasszony várára, Veszprémre. Az ifjú fejedelem német lovagokkal erősített serege leverte *Koppányt*. A megölt lázadó testét felnegyelték, és négy vár kapujára tűzték ki. *Koppány* büntetése a pogányság és kereszténység választúján levő magyarság jogszokásainak felelt meg. A Biblia a levirátust parázناسágnak tekintette (3 Móz. 20, 21), a magyarokkal rokon volgai bolgárok X. századi jogszokása szerint pedig a paráználkodók büntetése felnegyelés és a felnegyelt részek kifüggesztése volt.

Midőn az 1000. évben a *II. Szilveszter* római pápától koronát kapott, és elkötelezte magát a latin egyházszervezet berendezésére, *István* két magyar törzsfővel találta magát szemközt, akik a bizánci görög egyházhoz csatlakoztak. Először anyai nagybátyja, az erdélyi *Gyula* ellen küldött sereget, s bár legyőzte, megbocsátott neki. Ezt követően az Al-Dunánál lakó másik törzsfő, *Ajtony* ellen fordult. A király vezérei *Ajtony* „fekete magyarokból” álló seregét megfutamtították; a törzsfő menekülés közben lelte halálát.

Ezek a harcok teremtették meg az előfeltételét az egységes állami és egyházszervezet kialakításának.

Ami az államot illeti, korábban azt hitték, hogy ez az építmény minden előzmény nélküli szervezőmunka eredménye: azaz a frank minták magyarországi alkalmazása. A magyar nyelvnek az állami étellel kapcsolatos szláv jövevényszavai és a magyarországi szláv helynevek láttán terjedt el az a másik nézet, hogy a magyar állam szláv előzményekre vezethető vissza. A sok évszázadra terjedő magyar–szláv érintkezés megtermékenyítő hatása művelődési tekintetben nem vonható kétségbe, de a magyar állam szláv szervezeti előzménye már csak azért sem tehető fel, mert a magyar honfoglalás (895–900) előtt a Kárpát-medence területén három szomszédos ország osztozott: a Dunától nyugatra a nyugati frank birodalom szlovén hűbéresei, észak-nyugaton a morvák, az Alföldön és Erdélyben pedig a bolgárok. A magyar nyelv szláv jövevényszavai pedig különböző szláv nyelvjárásokból, különböző időben kerültek a magyar nyelvbe. Nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a nagy távolságokat rövid idő alatt megtevő lovas népek – ugyanúgy, mint a tengereket és folyókat hajóval bejáró normannok – mindig is könnyebben tudtak különféle törzsek felett egységes szervezetet létrehozni, mint a nemzetségi széttagoltságban élő, földműves, állattenyésztő szlávok. Ami a cseh, lengyel és magyar intézményekben való egyezést illeti, ezek a X. század második felében párhuzamos fejlődés révén, egymást elősegítve jöttek létre.

Egyetemes társadalomfejlődési példák nyomán arra az eredményre jutottunk, hogy a magyar államszervezet közvetlen előzményei magában a magyar társadalomban lelhetők fel, és az államszervezéshez az alapot belső fejlődés teremtette meg. *Szent István* műve e téren lényegében a nemzetségi szervezetnek területi szervezetté, a nemzetségfők uralmi területének vármegyévé való átállítása volt. A forrásokból igazolható, hogy *István* király a törzsfőktől elkobzott földvárakba ültette első ispánjait, és többnyire ezekről nevezték el a várat és megyéjét, pl. *Hont*, *Csanád*, *Szolnok*. A nemzetség területének átlag kétharmad részét a király birtokba vette; egyharmadot a vár comes-e alá rendelt, és ide telepítette a vár őrizetére rendelt katonák falvait; a második harmadát a rajta élő szolgáló népekkel a királyi udvarházak szolgálatára rendelte, és csak egyharmadot hagyott meg magánbirtokban.

István király műve az volt, hogy az elődei által megkezdett félbarbár belső rendezést magasabb szinten fejezte be, és az egész országra kiterjedően egységes szervezettel látta el.

Ő építette ki az állam ideológiai támaszát, az egyházat is. Miután *III. Ottó* császár támogatásával koronát kapott *II. Szilveszter* pápától, és 1001. január 1-jén királlyá koronáztatta magát, székhelyén, Esztergomban érsekséget létesített, és megkezdte tíz püspökség szervezését. Püspöki székhelyet ott állított fel, ahol a királyi család valamelyik tagja szálláshelyét tartotta, és vitézei biztonságot nyújtottak az egyházfőknek is. A térítés és a templomépítés a várispánok oltalma alatt indult el; elrendelte, hogy minden tíz falu építsen magának templomot.

A pogány magyarok csak nehezen, zúgolódva hajlottak az új hitre, amely még termékük tizedét is megkövetelte. *Szent István* a templomba járást azzal segítette elő, hogy vasárnapra tette a vásárokat (a vasárnap eredetileg vásár-napot jelentett), és helyét a templom melletti téren jelölte ki. A harang kondultával a térről beterették a népet az ige hallgatására. A rendszeres vasárnapi vásározás megkönnyítette a vásárvám szedését is, ami a király kincstárát gyarapította. A vásárokon hozták forgalomba az új ezüst dénárokat, amelyek verését regensburgi minta nyomán *István* király rendelte el.

Az új rendet két törvénykönyv szentesítette, amelyek a XII. századi Admonti, a XV. századi Thuróczy-, valamint a XVI. századi Ilosvay- és Kollár-kódexben maradt ránk. Ezekben intézkedett *István* király az egyház működésének biztosításáról, a királyi és magántulajdon védelméről; elsősorban az új rend alapjait jelentő földbirtok és a rajta élő népek tulajdonáról volt szó. Emellett intézkedett törvényeiben a leggyakrabban előforduló bűncselekmények és vétek büntetéséről is, így a vérontás és házra törés különféle fajtáiról, a cselszövésekről és hamis vádaskodásról, végül a nők jogi helyzetét érintő cselekményekről, mint pl. a leányrablásról és a feleség elhagyásáról, de foglalkozott két ízben az özvegyek és árvák védelmével is.

A két törvénykönyv eredetiségéhez kétség nem fér, bár látva a kódexek közötti kisebb eltéréseket és az I. törvénykönyvnek az idegen mintát követő kezdő részét (az 1–5. cikkelybe foglalt egyházvédelmi törvényeket), felmerült az utólagos betoldás gondolata is. Minthogy az I. törvénykönyv ténylegesen a „Királyi hatalmunknál fogva elrendeljük...” szavakkal induló 6. cikkellyel kezdődik, mely az egyéni birtoklás elvét mondja ki, hasonlóan a II. törvénykönyv 2. cikkelyéhez, ezzel a lehetőséggel is számolni kell, bár valószínűbb, hogy az egyház védelmét biztosító fejezeteket a törvények meghozása után, a papság kérésére, még *István* király hozzájárulásával helyezték el a törvénykönyv élén. Az ugyanis, hogy az egyházszervező és erősen vallásos beállítottságú király az egyház és a papok védelméről ne ejtett volna szót a törvénykönyvben, nem látszik valószínűnek, s a II. törvénykönyv, valamint az Intelmek is egyházi rendelkezéssel indulnak.

A másik vitatott kérdés, amely a törvényekkel kapcsolatban felmerül, hogy mennyiben önállóak *István* király törvényei.

A jogtörténeti kutatás megállapította, hogy az I. törvénykönyv említett 1–5. cikkelyétől eltekintve, mely szó szerinti átvétel a 847-i mainzi zsinat határozataiból és a IX. században hamisított Pseudo-Izidor-i Törvénygyűjteményből, *Szent István* két törvénykönyve legnagyobbbrészt önálló törvényalkotás. A magyar törvényhozó ugyan szem előtt tartotta egy ismeretlen kódex alapján a nyugati törvényeket és zsinati határozatokat, amelyekkel rokon gondolatok több törvénycikkben merülnek fel, s kivált a bajor népjogot (*Lex Baiuvariorumot*), amelyből a bevezetésen kívül több cikkelyt át is vett. Mindamellett a törvények a magyar társadalom XI. század eleji aktuális, megoldandó problémáival foglalkoznak, a hazai gazdasági és társadalmi viszonyokra lettek szabva, sőt az intézkedések mögött nemegyszer visszacseng a régi szokásjog, akár átvétel, akár tagadás formájában.

A bevezetésből és 35 cikkéből álló I. törvénykönyv tárgya e szerint a következőképpen oszlik meg:

1–5. § Az egyház és a papság helyzetére vonatkozó általános rendelkezések.

6–7. § Az új birtokrend biztosítása.

8–13., 19. § A keresztény vallásgyakorlás biztosítása.

14–16., 32., 35. § Erőszakos cselekmények megakadályozása.

17. § Esküszegés büntetése.

18., 20–25. § A földesúr jogának biztosítása népei felett.

26–31. § Özvegyek és árvák jogainak védelme, nők jogviszonyai.

33–34. § Boszorkányok és varázslók büntetése.

A TÖRVÉNYEK LATIN SZÖVEGE*

PREFATIO REGALIS DECRETI.¹

Regnate divina clementia opus regalis dignitatis almonia² catholice fidei effectum amplius ac³ solidius⁴ alterius dignitatis operibus solet⁵ esse. Et quoniam unaqueque gens propriis utitur⁶ legibus, idcirco nos quoque dei nutu nostram gubernantes monarchiam, antiquos ac modernos imitantes augustos, decretali, meditatione nostre⁷ statuimus genti,⁸ quemadmodum honestam et inoffensam decerent vitam, ut sicut divinis legibus sunt ditati, similiter⁹ etiam secularibus¹⁰ addicti, ut quantum boni in his¹¹ divinis ampliuntur, tantum rei¹² in istis multentur. Que autem decrevimus, in sequentibus subnotavimus lineis.¹³

Capitula huius libri.¹⁴

I. De statu rerum¹⁵ ecclesiasticarum.¹⁶

II. De potestate episcoporum super¹⁷ res ecclesiasticas¹⁸ eorumque¹⁹ conventicia cum laicis.²⁰

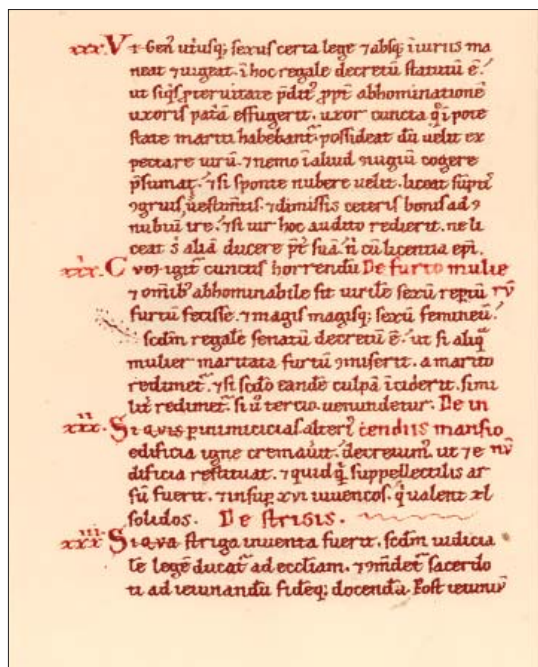
III. Quales debeant esse accusatores et testes clericorum.²¹

III. Item de eodem.²²

* A lábjegyzetekben megtalálhatók a Thuróczy-, Illosvay-kódexekben lévő változatok.

¹ Prefatio-Decreti *om. I. T. Capitulum primum. De statu ecclesiastico et veneratione domus dei add. I. De statu ecclesiastico Capitulum. add. T. / ² *reus*: almonia I. T. / ³ *et* I. / ⁴ *solidius* T. / ⁵ *solet* operibus I. T. / ⁶ *regitur* I. T. / ⁷ *nostra* I. / ⁸ *genere* I. / ⁹ *similiter* I. / ¹⁰ *secularibus* I. T. / ¹¹ *his* T. / ¹² *rei* I. T. / ¹³ *lineis* subnotavimus I. litteris subnotavimus T. / ¹⁴ *Capitula - libri om. I. T. Libri secundi Recapitulationes. add. I. Incipiunt capitula add. T. *Atque regit* magyark. a *fejvegek*: I. T. / ¹⁵ *rerum om. I. T. / ¹⁶ *ecclesiastico* I. T. et veneratione domus dei add. I. / ¹⁷ *laicis* (I) add. T. / ¹⁸ *de* add. T. / ¹⁹ *eorundem* T. / ²⁰ *eorumque - laicis om. I. / ²¹ *accusatores* et testes clericorum quales sint. add. I. *Quales - clericorum om. I. / ²² *Item - eodem om. I. T.******

1. ábra Az Admonti kódex első oldalának latin szövege

2. ábra A törvény XXX. cikkelyt is tartalmazó eredeti oldala

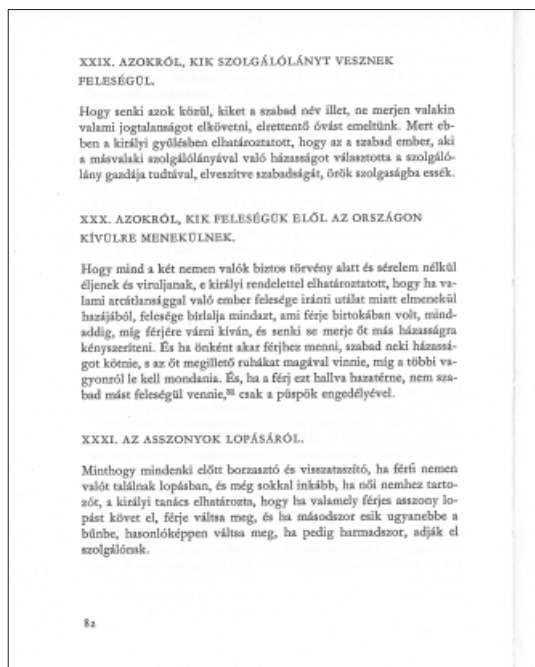
Az eddigiek után bemutatjuk a *Szent István* törvényei első könyvének legelső lapját. Ez a címlapon látható. Ez tartalmazza az előszót és a még ugyanezen az oldalon látható „tartalom-felsorolás” egy részét. (Mindez az eredeti Admonti kódex nyelvének és írásmódjának megfelelően.)

Bemutatjuk továbbá a kódex első oldalának könyvnyelven olvasható latin szövegét; az ide vonatkozó latin nyelvű lábjegyzetekkel együtt (1. ábra).

Ugyancsak bemutatjuk a törvények második könyvének azt a lapját (lásd a *borító 3. oldalát*), amely annak első két cikkelyét tartalmazza (de a lap felső részén még az első könyv 35. cikkelyének befejező sorai láthatók.)

Az olvasók hangulatának javítása és „intelmek” céljából is) a szöveges részek között (már fekete-fehérben) bemutatjuk a törvények első könyve azon oldalát, amely a 30. cikkelyt is tartalmazza eredetiben (2. ábra) és annak magyar nyelvű fordítását (3. ábra) is; annak érdekében, hogy a XXI. század „férj-társadalmá” okulhasson belőle!

Végül közre adjuk a törvények teljes magyar nyelvű fordítását (de a lábjegyzetek stb. elhagyásával).

3. ábra A törvény XXX. cikkelyt is tartalmazó magyar nyelvű szövege

A TÖRVÉNYEK MAGYAR SZÖVEGE ELŐSZAVA A KIRÁLYI TÖRVÉNYEKNEK (*Bartoniék Emma fordítása*)

Isten kegyelme uralkodván felettünk, a királyi méltóság munkálkodása nemesebb és szilárdabb szokott lenni más méltóságénál, ha erejét a katolikus hitből nyeri. És mert minden egyes nép saját törvényeivel él, ezért mi is, kik birodalmunkat Isten akaratából kormányozzuk, régi és új uralkodókat utánozva, a törvényen elmélkedve megszabtuk népünknek, hogy mi módon élhet tisztességes és háborítatlan életet, hogy, miként gazdagabbá lőn az isteni törvényekkel, hasonlóképpen világi törvényeknek is alá legyen vetve, s hogy amennyire gyarapodtak a jók azon isteni törvényekkel, úgyannyira bűnhődjenek a bűnösök, emezek által.

Amiket pedig határoztunk, a következő sorokba jegyeztük le.

I. AZ EGYHÁZI JAVAK ÁLLAPOTÁRÓL

Aki gögös büszkeségében elbizakodva azt hiszi, hogy megvetheti Isten házát, és tiszteletlenül bánik az Istennek szentelt birtokkal, melyek Isten tiszteletére a király külön védelme alatt állanak, vagy azokat megsérteni merészkedik, azt mint Isten házának támadóját és megsértőjét átkozzák ki. Illik ugyanis, hogy érezze is haragját magának a király úrnak, akinek jóakarátát megvetette és rendelkezését áthágta.

Mégis mindamellet parancsolja meg a király, hogy adományait mindenki, aki az ő hatalma alatt él, sértetlenül és épségben megőrizze. Azokra pedig ne hallgasson, kik meggondolatlanul azt erősítgetik, hogy nincs szükség az Úrnak szentelt jószágra, vagyis olyanra, mely az urak Urának adatott. Úgy állanak (ezek) a király védelme alatt, mint a saját öröklött birtoka, sőt védelmezze azokat még jobban, mert amennyivel magasabban áll az ember fölött Isten, annyival előbbre való Isten dolga az emberek birtokánál. (Azért megcsalatozik mindenki, aki többet kérkedik a maga dolgaival, mint az Istenével.) Ez isteni javak védelmezője és az Istenség által kirendelt őre nemcsak megőrizni köteles azokat serény gondossággal, hanem megsokszorozni is, és inkább illik azokat megvédelmeznie és gyarapítania, melyeket előbbre valóknak mondottunk, mint a sajátját. Ha tehát valami esztelen ember az ő gonoszságában botorul megkísérelné a királyt eltéríteni helyes szándékától, s úgy látszanék, hogy az ilyen semmiféle módon lecsendesíteni nem lehet, még ha valamely földi szolgálathoz szükség is lenne rá, a király vágja el magától és vesse ki, amaz evangéliumi mondás szerint: Ha lábad, kezed vagy szemed megbotránkoztat téged, vágd el, vagy vágd ki azt és vedd el magadtól.

II. A PÜSPÖKÖK HATALMÁRÓL EGYHÁZI ÜGYEKBEN S A VILÁGI AKKAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSÜKRŐL

Akarjuk, hogy a püspököknek meglegyen a hatalmuk az egyházi ügyekről gondoskodni, azokat igazgatni és kormányozni és ellátni a kánonok rendelkezése szerint.

Akarjuk, hogy a világiak is, kik az ő szolgálatukban állanak, engedelmeskedjenek a püspököknek az egyházak igazgatásában, az özvegyek és árvák megvédelmezésében, s hogy legyenek irántuk engedelmesek kereszténységük megtartásában. Az ispánok és bírák értsenek egyet főpapjaikkal az igazságszolgáltatásban, az isteni törvény parancsa szerint. És az igaz törvény semmiben meg ne rontassék valakinek hazugsága vagy hamis tanúsága, sem pedig hamis eskü vagy jutalom által.

III. MILYENEKNEK KELL LENNIÜK AZ EGYHÁZIAK TANÚINAK ÉS VÁDLÓINAK

A papok tanúi és vádlói pedig legyenek minden gáncs nélküli emberek, kiknek feleségük és gyermekeik vannak, és kik teljességgel Krisztust vallják.

IV. SZINTÜGY UGYANARRÓL

Világi ember tanúságát egyházi ellen senki se fogadja el. Ugyanis senki se merjen valamely egyházi férfit nyilvánosan vallatni, hanem csak a templomban.

V. A PAPOK MUNKÁJÁRÓL

Tudjátok meg testvéreim mindnyájan, hogy mindannyiatok felett munkálkodik a pap. Mert ki-ki közületek viseli a maga terhét, ő pedig a magáét és az egyes embereket. És ezért, miként ő értetek mindannyiatokért, akként ti is mindannyian őerte teljes erővel munkálkodni tartoztok, úgyannyira, hogy ha a szükség megkívánná, a lelketeket is feltegyétek értük.

VI. A KIRÁLYI ENGEDÉLYRŐL, HOGY TULJADONÁT MINDENKI BÍRHASSA

Elhatároztuk királyi hatalmunkkal, hogy minden embernek hatalma legyen sajátját szétosztani, ráhagyni feleségére, fiaira, lányaira és rokonaira vagy az egyházra, s az ő halála után ezt senki megdönteni ne merészelje.

VII. A KIRÁLYI JAVAK MEGTARTÁSÁRÓL

Azt is akarjuk, hogy miként másoknak hatalmat adtunk arra, hogy saját javaikat birtokolhassák, akként a mi királyi méltóságunkhoz tartozó javak, katonák, szolgák és mi más egyéb változatlanul nálunk maradjanak. És senki abból semmit el ne raboljon vagy sikkasszon, sem pedig valaki magának az előbb mondottakból kedvezményt szerezni ne merjen.

VIII. A VASÁRNAP MEGTARTÁSÁRÓL

Ha tehát valamely pap vagy ispán, vagy más hű ember vasárnap valakit munkában talál, ha ökrökkel dolgozót, vegyék el ettől az ökröt, és adják a vár népeinek, hogy azok megegyék. Ha pedig lovakkal, vegyék el tőle a lovat, melyet, ha akarja, ökörrrel megválthat, és az ökröt egyék meg, mint mondtuk, ha valaki más szerszámokkal dolgozót, vegyék el tőle szerszámait és ruháit, melyeket, ha úgy akarja, bőrén megválthat.

IX. ÚGYSZINTÉN MÁS INTÉZKEDÉS

A papok és ispánok pedig hagyják meg minden falusi bírának, hogy parancsukra vasárnaponként minden ember jöjjön össze a templomban, nagyok és kicsinyek, férfiak és nők, kivéve, akik a tüzet őrzik. Ha pedig valaki nem véve ezt figyelembe, elmarad azok hanyagságából, verjék meg azokat, és hajukat nyírják le.

X. A KÁNTORBÖJT MEGTARTÁSÁRÓL

Ha valaki a kántorböjtöt, melyről mindenkinek tudomása van, húsevással megszegi, egy álló hétig elzárva böjtöljön.

XI. A PÉNTEK MEGTARTÁSÁRÓL

Ha valaki pénteken, melyet az egész kereszténység megtart, húst eszik, egy hétig nappal bezárva böjtöljön.

XII. AZOKRÓL, KIK GYÓNÁS NÉLKÜL HALNAK MEG

Ha valaki oly megkeményedett szívű, ami távol legyen minden kereszténytől, hogy a pap tanácsára nem akarja meggyónni bűneit, az minden istentisztelet és alamizsna nélkül feküdjék sírjában, mint a hitetlen. Ha pedig rokonsága és környezete mulasztaná el, hogy papot hívjon, s így hal meg gyónás nélkül, gazdagítsák imákkal s vigasztalják alamizsnákkal; de rokonai váltsák meg hanyagságukat böjttel, a papok ítélete szerint. Akik pedig hirtelen halál veszedelmébe esnek, temettessenek el teljes egyházi tiszteletadással, mert Isten ítéletei titkosak s előttünk ismeretlenek.

XIII. A KERESZTÉNYSÉG MEGTARTÁSÁRÓL

Ha valaki nem törődve a kereszténység megtartásával, hanyagságában és ostobaságában elbizakodva ellene vét, azt a sértés mivolta szerint ítélje el a püspök a kánonok szabályai szerint. Ha pedig lázadózástól késztetve megtagadja türelmesen viselni azt, amit ráróttak, újból ugyanazon büntetéssel sújtsák, és még hét esetben. Végre, ha már teljességgel engedetlennek és ellenkezőnek találják, adják át a király, vagyis a kereszténység védője bíróságának.

XIV. A GYILKOSOKRÓL

Ha valaki haragra gyulladva vagy gőgjében felfuvalkodva szántszándékos gyilkosságot követ el, tudja meg, hogy tanácsunk határozata értelmében 110 arany penzát fog fizetni, melyből 50-et vigyennek a király kincstárába, másik 50-et a rokonoknak adjanak, 10-et pedig a bírának és közbenjáróknak adományozzanak. Maga a gyilkos pedig börtönljön a kánonok intézkedése szerint.

Szintúgy más rendelkezés.

Ha pedig valaki véletlenül öl meg valakit, 12 arany penzát fizessen és börtönljön, ahogy azt a kánonok rendelik.

Szintúgy a szolgák gyilkosságairól.

Ha valaki szolgája megöli másvalakinek a szolgáját, adjanak szolgát a szolga helyett, vagy váltsák meg, s (a gyilkos) vezekeljen, mint már mondtuk.

Szintúgy más intézkedés.

Ha pedig szabad ember öli meg valakinek a szolgáját, adjon helyette más szolgát, vagy adja meg az árát, és a kánonok szerint börtönljön.

XV. AZOKRÓL, KIK FELESÉGÜKET ÖLIK MEG

Ha valaki az ispánok közül megkeményedve szívében, s nem törődve lelke üdvösségével – ami távol legyen a hit követőinek szívéből –, felesége meggyilkolásával szennyezze be lelkét, a királyi tanács határozata szerint 50 tinóval engesztelje ki az asszony rokonságát, és börtönljön a kánonok rendelkezése szerint. Ha pedig vitéz vagy jómódú ember esik ugyanebbe a bűnbe, ugyancsak a tanács szerint fizessen a rokonságnak 10 tinót, és börtönljön, mint mondtuk. Ha pedig közrendű ember találta magát ugyanabban a bűnben, 5 tinóval engesztelje ki a rokonokat, és vesse magát alá a mondott börtölnésnek.

XVI. A KARDRÁNTÁSÁRÓL

Hogy a béke szilárd és teljességgel zavartalan legyen, mind a nagyobbak, mind a kisebbek között, bármily rendűek legyenek is, teljességgel megtiltjuk, hogy bárki is kardot rántsön avégre, hogy valakit megsebesítsen. Amit, ha valaki ezután, vakmerősége ösztökéitől sarkallva megkísérel, ugyanazon karddal végeztessék ki.

XVII. AZ ESKÜSZEGŐKRŐL

Ha a tehetősek között találkozik hitében megromlott, tisztátalan szívű, esküjét megtörő, szószegésre vetemedett ember, keze elvesztésével lakoljon esküszegéséért, vagy 50 tinóval váltsa meg kezét. Ha pedig közrendű ember lesz esküszegővé, keze levágásával bűnhődjék, vagy 12 tinóval váltsák meg, és börtönljön, ahogyan a kánonok rendelik.

XVIII. A SZABADON BOCSÁTOTTAKRÓL

Elrendeltük, hogy ha valaki könyörületből saját szolgálait és szolgálóit tanúk előtt felszabadítja, senki se merje azokat halála után irigységből visszasüllyeszteni a szolgaságba. Ha pedig a felszabadítást megígérte, és a halál megakadályozta abban, hogy tanúbizonyságot szerezzen erről, özvegyének és

fiainak legyen hatalma ezt a felszabadítást bizonyítani és (a feleségnek) szeretet-lakomát rendezni (a szegényeknek) férje lelke üdvéért, ahogyan akarja.

XIX. A TEMPLOMI GYÜLEKEZETRŐL ÉS AZOKRÓL, KIK SUTTOGNAK VAGY BESZÉLGETNEK A MISE IDEJÉN

Ha azok, akik a templomba jönnek az istentisztelet meghallgatására, és ott a szent mise ideje alatt egymás közt suttognak, és a többieket zavarják, haszontalan mendemondákat mesélve, és nem hallgatnak az isteni leckékre és az egyház tanítására, ha nagyobbak, szidják meg őket és szégyenszemre üzzék ki a templomból, ha pedig kisebbek és közrendű emberek, akkor a templom udvarán mindenki szeme láttára, megkötözve, korbácsolják meg őket, és hajukat nyírják le ezért a nagy merészségért.

XX. SZOLGÁKAT ÉS SZOLGÁLÓLÁNYOKAT NEM SZABAD VÁDLÓK- ÉS TANÚKKÉNT ELFOGADNI URUK VAGY ÚRNŐJÜK ELLEN

Hogy e birodalom népe a szolgák és szolgálólányok minden vádaskodásától menten és békében maradhasson, a királyi tanács határozata értelmében teljességgel megtiltottuk, hogy bármiféle vétek okáért valamilyen szolgarendű személy vádját vagy tanúságát ura vagy úrnője ellen elfogadják.

XXI. AZOKRÓL, KIK MÁSOK SZOLGÁINAK SZABADSÁGOT KERESNEK

Ha valaki meggondolatlanul másnak a szolgáját ura tudta nélkül a király vagy a származásra és méltóságra nagyobbak elé vezet, hogy feloldva őt a szolgaság igája alól, neki a szabadság könnyebbségét megszerezze, tudja meg, hogy ha gazdag, 50 tinót kell adnia, melyből 40 a királynak jár, 10 pedig a szolga urának, ha pedig szegény és alacsonyrendű, 12 tinót, melyből 10 a királyé, 2 a szolga uráé.

XXII. AZOKRÓL, KIK SZABADOKAT SZOLGASÁGRA TASZÍTANAK

Minthogy pedig Istenhez méltó, s az embereknek igen jó, ha minden egyes ember szabadságban éli le életét, királyi rendelettel végzésbe ment, hogy az ispánok vagy vitézek közül ezentúl senki se merészeljen szabad embert szolgaságra vetni. Amit, ha gőgös vakmerőségtől ösztökélve merészelne, tudja meg, hogy ugyanannyit kell majd megváltania a sajátjából, ezt a váltságot pedig felosztják a király és az ispánok között, mint a többi.

Szintűgy ugyanarról.

Hanem, ha valaki, kit eddig tartottak szolgaságban, szabadsága védelmére törvényes ítéletet kérve, biztosítja azt, élvezze csupán szabadságát, s az, ki szolgaságban tartotta, ne fizessen semmit.

XXIII. AZOKRÓL, KIK MÁSOK VITÉZEIT ELSZERZIK

Azt akarjuk, hogy minden egyes birtokos úrnak meglegyen a maga vitéze, s ezt senki se biztassa arra, hogy régi urát elhagyva, őhozzá szegődjék, mert ez a vizsály kezdete.

XXIV. AZOKRÓL, KIK MÁSOK VENDÉGEIT SZERZIK EL

Ha valaki jóakarattal vendéget fogad fel, és neki tisztességes ellátást nyújt, (a vendég) ne hagyja el mindaddig kenyéradóját, s ne álljon be más valakihez vendégül, míg az a megállapodás szerint ellátja.

XXV. AZOKRÓL, KIKET MEGVERNEK, MIKOR A MAGUKÉT KERESIK

Ha valakinek vitéze vagy szolgálja máshoz menekül, s az, kinek vitéze vagy szolgálja megszökött, követet küld, hogy azokat visszavezesse, és azt a követet ott valaki megüti és megostorozza, elhatároztuk főembereink gyűlésén, hogy a bántalmazó fizessen 10 tinót.

XXVI. AZ ÖZVEGYEKRŐL ÉS ÁRVÁKRÓL

Azt akarjuk, hogy az özvegyek és árvák is részesüljenek a mi törvényeinkből, oly értelemben, hogy ha valamely özvegy asszony fiaival és lányaival marad hátra, s megígéri, hogy ellátja ezeket és velük marad élte fogytáig, annak legyen a mi engedelmisségünkkel hatalma arra, hogy ezt tehesse, és azt senki se kényszerítse újabb házasságra. Ha pedig megmásítva ígéretét, ismét férjhez akar menni és árváit elhagyni, az árvák vagyonából egyáltalán semmit se követeljen magának, hanem csakis az őt megillető ruhákat.

Szintúgy az özvegyekről.

Ha pedig egy özvegyasszony gyermektelenül marad, és ígéri, hogy nem megy férjhez, hanem özvegyként marad, azt akarjuk, hogy hatalma legyen minden java felett, s tehesse azokkal azt, amit akar. Halála után pedig szálljanak vissza javai férje rokonságára, ha vannak rokonok, ha pedig nincsenek, a király legyen az örökös.

XXVII. A LEÁNYRABLÁSRÓL

Ha valaki a vitézek közül, szemérmertlenséggel szennyezett, feleségül elrabol magának valamely lányt a rokonság engedélye nélkül, elhatároztuk, hogy a lányt vissza kell adnia a rokonságnak, még ha erőszakot tett is volna rajta. És az elrabló fizessen 10 tinót a rablásért, még ha később a lány rokonságával megbékélt volna is. Ha pedig valami szegény köznépi ember indul el ilyen cselekedetre, tegye jóvá a rablást 5 tinóval.

XXVIII. AZOKRÓL, AKIK MÁSOK SZOLGÁLÓIVAL PARÁZNÁLKODNAK

Hogy a szabadok folt nélkül őrizzék meg szabadságukat, óvatosságra intjük őket. Aki áthágva azt, másnak szolgálólányával paráználkodik, tudja meg, hogy bűnbe esett, és ezért a bűnért először megkorbácsolják. Ha pedig másodsor paráználkodik ugyanavval, ismét megkorbácsolják meg és nyírják le a haját, ha pedig harmadszor, legyen szolgává a szolgálólánnyal együtt, vagy váltsa meg magát. Ha pedig a szolgálólány teherbe esik, és nem tud szülni, hanem belehal a szülésbe, adjon érte kárpótlásul más szolgát.

A szolgák paráználkodásáról.

Valakinek szolgáját, ha más valakinek szolgálólányával paráználkodik, megkorbácsolják meg és nyírják le a haját. És ha a szolgálólány teherbe esik, és a szülésbe belehal, a szolgát adják el, s árának fele legyen a szolgálólány gazdájáé, másik fele pedig maradjon a szolga gazdájáé.

XXIX. AZOKRÓL, KIK SZOLGÁLÓLÁNYT VESZNEK FELESÉGÜL

Hogy senki azok közül, kiket a szabad név illet, ne merjen valakin valami jogtalanságot elkövetni, elrettentő óvást emeltünk. Mert ebben a királyi gyűlésben elhatározott, hogy az a szabad ember, aki a másvalaki szolgálólányával való házasságot választotta a szolgálólány gazdája tudtával, elveszítve szabadságát, örök szolgaságba essék.

XXX. AZOKRÓL, KIK FELESÉGÜK ELŐL AZ ORSZÁGON KÍVÜLRE MENEKÜLNEK

Hogy mind a két nemen valók biztos törvény alatt és sérelem nélkül éljenek és viruljanak, e királyi rendelettel elhatározott, hogy ha valami arcátlansággal való ember felesége iránti utálat miatt elmenekül hazájából, felesége bírálja mindazt, ami férje birtokában volt, mindaddig, míg férjére várni kíván, és senki se merje őt más házasságra kényszeríteni. És ha önként akar férjhez menni, szabad neki házasságot kötnie, s az őt megillető ruhákat magával vinnie, míg a többi vagyonról le kell mondania. És, ha a férj ezt hallva hazatérne, nem szabad mást feleségül vennie, csak a püspök engedélyével.

XXXI. AZ ASSZONYOK LOPÁSÁRÓL

Mínhogy mindenki előtt borzasztó és visszataszító, ha férfi nemen valót találnak lopásban, és még sokkal inkább, ha női nemhez tartozót, a királyi tanács elhatározta, hogy ha valamely férjes asszony lopást követ el, férje váltsa meg, és ha másodsor esik ugyanebbe a bűnbe, hasonlóképpen váltsa meg, ha pedig harmadszor, adják el szolgálonak.

XXXII. A GYÚJTOGATÁSOKRÓL

Ha valaki ellenségeskedésből másnak épületeit tűzzel felégeti, elhatároztuk, hogy mind az épületeket, mind pedig az elégett berendezést állítsa helyre, és azonkívül 16 tinót adjon, melyek 40 solidust érnek.

XXXIII. A BOSZORKÁNYOKRÓL

Ha valami boszorkány találkozik, vezessék azt a bíróság törvénye szerint a templomba, és adják át a papnak, hogy böjtöltesse és a hitre oktassa, a böjtölés után pedig haza mehet. Ha másodsor találják ugyanebben a bűnben, rójanak rá hasonló böjtöt, a böjtölés után pedig bélyegezzék meg mellén, homlokán és lapockái között kereszt alakjában a templom kulcsával. Azután hazamehet. Ha pedig harmadízben, adják át a bírónak.

XXXIV. A MEGRONTÓKRÓL

Hogy Isten teremtménye a gonosztevők minden bántalmától ment maradjon és senkitől kárt ne szenvedjen, csupán Istentől, kitől való gyarapodása is, a királyi tanács határozata értelmében igen féltelmes óvást tettünk a méregkeverők és megrontók ellen, hogy semmiféle személy varázslással vagy méregkeveréssel egyetlen embert se merjen eszéből kiforgatni vagy megölni. De ha valaki, férfi vagy asszony ezután ezt merészelné, adassék a megrontással sújtott kezére vagy annak rokonságáéra, hogy azok tetszésük szerint ítélkezzenek felette. Ha pedig jóvendómondással foglalkozókat találnak, amint azt hamuból és más hasonlókból cselekszik, a püspökök korbáccsal javítsák meg őket.

XXXV. A HÁZAK MEGROHANÁSÁRÓL

Akarjuk, hogy szilárd béke és egyetértés legyen nagyok és kicsinyek között az apostol szerint: Mindnyájan egyet érteek legyetek stb. Ne is merészeljén senki a másikra támadni, mert ha valaki az ispánok közül e közös gyűlés határozata után annyira nyakas lenne, hogy másvalakit otthonában keres halálra, és hogy javait elpusztítsa, ha az úr otthon van, és azzal megví vagy azt megöli, bűnhődjék a kardrántásról hozott törvény szerint. Ha pedig az ispán ott elesik, kárpótlás nélkül feküdjék. Ha pedig nem maga támad, hanem vitézeit küldi, 100 tinót adjon kárpótlásul a támadásért. Ha pedig valamely vitéz támadja meg más vitéz udvarát vagy házát, 10 tinót adjon kárpótlásul a támadásért. Ha köznépi ember támadja meg más, hozzá hasonló sorúnak házacskáit, 5 tinót fizet a támadásért.

Vége az első kötetnek.

(Második könyv)

I. AZ EGYHÁZNAK TETT KIRÁLYI ADOMÁNYRÓL.

Tíz falu építsen templomot, melyet adományozzon meg két házzal és ugyanannyi szolgálával, lóval és kancával, hat ökörrel és két tehénnel, 30 aprómarhával. Ruhákról pedig és terítőkről a király gondoskodjék, papról és könyvekről a püspökök.

II. A KIRÁLYI ADOMÁNYOK ÖRÖKÖSEIRŐL

Beleegyeztünk tehát az egész tanács kérésére, hogy minden egyes ember egyformán bírja sajátját és a király adományait, míg él, kivéve azt, ami a püspökséghez vagy az ispánsághoz tartozik, és halála

után fiai hasonló birtokjoggal örököljenek. És senki se szenvedjen kárt birtokaiban, semminő vétek miatt, kivéve, ha a király élete ellen vagy országárulásra szőtt összeesküvést, vagy pedig idegen országba szökött. Akkor pedig birtokai a király hatalmába jussanak. De ha valaki a király halálára vagy országárulásra szőtt tanácskozás miatt törvényesen elmarasztaltatik, ő maga főbenjáró ítélet alá essék, javai pedig maradjanak meg ártatlan fiainak, s ezeknek ne essék bántódása.

III. A SZOLGÁKRÓL ÉS SZOLGÁK GYILKOSAIRÓL

Ha valakinek szolgája megöli valakinek a szolgáját, a gyilkos ura a szolga árának felét térítse meg a megölt urának, ha teheti, ha pedig nem teheti, akkor 40 nap elteltével adják el a szolgát, és árán osztozzanak.

IV. ANNAK FELSZABADÍTÁSÁRÓL

Azt a szolgát, ki magyar embert ölt meg, ura vagy váltsa meg 110 tinón, vagy adja át (a meggyilkolt családjának).

V. A SZOLGÁK SZABADSÁGÁRÓL

Ha valaki mások szolgáinak igyekszik szabadságot szerezni, ahány szolgáról van szó, ugyanannyi szolga árát fizesse meg, amiből két rész a királyé, a harmadik a szolgák uráé. A király pedig az ő részéből egyharmadot adjon az ispánnak.

VI. A SZOLGÁK LOPÁSÁRÓL

Ha valaki a szolgák közül egyszer követett el lopást, adja vissza, amit lopott, és váltsa meg orrát öt tinón, ha teheti, ha nem, vágják le azt. Ha levágott orral ismét lopást követ el, váltsa meg fülét öt tinóval, ha teheti, ha pedig nem, vágják le. Ha ugyanez harmadszor követ el lopást, veszítse el életét.

VII. A SZABADOK LOPÁSÁRÓL

Elhatároztuk, hogy ha valaki a szabadok közül követ el lopást, ezzel a törvénnyel tegye jóvá. Ha egyszer, váltsa meg magát, ha teheti, ha pedig nem, adják el szolgának. Ha pedig ugyanez szolgaságban követ el lopást, a szolgák törvénye alá essék.

Szintűgy ugyanarról.

Ha másodszor (lop szolgaságban), hasonló törvény alá essék, ha pedig harmadszor, élete elvesztésére ítéltessék.

VIII. A KIRÁLY KIELÉGÍTÉSÉRŐL

Ha valaki az ispánok közül a király részét elsikkasztja, adja vissza, amit sikkasztott, és kétannyival tegye jóvá.

IX. AZ IGAZSÁGTALAN FELLEBBEZÉSÉRŐL

Ha valaki a vitézek közül megvetve ispánja igazságos ítéletét, a királyhoz fellebbez, hogy ispánját igazságtalannak tüntesse fel, legyen adósa ispánjának tíz arany penzával.

X. AZ ISPÁN ERŐSZAKOSKODÁSÁRÓL

Ha valaki az ispánok közül valami ürüggyel igazságtalannul elvesz valamit vitézeitől, adja vissza, és azonfelül a magáéból ugyanannyit.

XI. A HAZUGSÁG MEGVÁLTÁSÁRÓL

Ha valaki a vitézek közül az ő önkéntes ajándékaról azt mondja, hogy erőszakkal vették el tőle, s így hazugságba esik, veszítse el azt is, és azonfelül fizessen ugyanannyit.

XII. A KARDRÓL VALÓ ÍTÉLET

Ha valaki karddal embert öl, ugyanazon kard által vesszen el.

XIII. A TEST TAGJAINAK MEGSÉRTÉSÉRŐL

Ha valaki kardot rántva bárki mást megsért, akár szemén, akár lábán, akár kezén, hasonló sebet szenvedjen saját testén.

XIV. A FONDORLATOKRÓL

Ha valaki hamis tanúságot vagy fondorkodó beszédet hánytorgat fel valakik ellen, s kéri őket, hogy arról hallgassanak, hogy ily módon ördögi ravaszsággal meghasonlást idézzon elő közöttük, fizesse meg kétszer hamis nyelve váltságát a hazugság bűnéért. Ha csak egynél fondorkodott, veszítse el nyelvét.

XV. A TOLVAJOK TANÚSÁGÁT NE FOGADJÁK EL

Ha valaki azok közül, kiket közönségesen udvarnoknak hívnak, lopást követ el, ítéljék el a törvény szerint, amazoknak tanúbizonyosságát pedig ne fogadják el a szabadok között.

Befejezésül felhívjuk a figyelmet *István* király törvényei értelmezésének (és értékelésének) buktatóira is.

A XI. század elején született törvények az akkori társadalmi és politikai, gazdasági viszonyok közepette születtek és éppen a nagy „átalakítás” időszakában; a társadalmi béke megőrzése/biztosítása végett és a magyarság (Európában való) fennmaradása érdekében.

5. *Noéh Ferenc*: Birtokok és birtokosok (Geod. és Kart. 2004/6, 21–27. oldal)

6. *Szvák Gyula*: Magyar Századok; Magyarország uralkodói (Pannonica Kiadó, 2003)

Laws of King Steven (Steven the First/the first King of Hungary)

I. Joó

Summary

Using the oldest codex of Hungarian laws (codex Admont from the XII. century) there is a review of the laws of the King Steven (the first King of Hungary).

The first Hungarian laws have spring-up among very critical social and political situations (early XI. century) when the adoption of Christianity and reshaping of the whole Hungarian social system happened.

The article makes know some pages of the original codex and of the Latin text moreover the translation from Latin into Hungarian of the whole laws.

IRODALOM

1. Szent István törvényeinek XII. századi kézírata az Admonti kódexben; Hasonmás kiadás (Helikon Kiadó, 1988)
2. *Győrffy György*: István király (Szent István törvényei, Helikon Kiadó, 1988; 25–45. oldal)
3. *Bartoniék Emma*: „Eligazító” a törvények latin és magyar szövege, továbbá „Jegyzetek” (Szent István törvényei, Helikon Kiadó 1988; 46–93. oldal)
4. Magyar Nagylexikon; akadémiai kiadó (Magyar Nagylexikon Kiadó, 1993–2003)